

Αστέρης Χουλιάρης

Γεωγραφικοί μύθοι

της διεθνούς πολιτικής

Εκδόσεις Ροές, Αθήνα, 2004

Όποιος ασχολείται με τη διεθνή πολιτική, είτε ως ειδικός, είτε ως πολιτικός, είτε έστω ως απλός πολίτης, έχει μία ρητή ή συγκαλυμμένη αντίληψη για το χώρο του, όπως και για τον υπόλοιπο κόσμο. Έτσι ο καθένας από μας ορίζει την «πατρίδα» του και τους γείτονές της, τους φίλους της και τους εχθρούς της, όπως και το ποιος είναι ισχυρός ή αδύναμος στη διεθνή σκηνή ανάλογα με το πώς αντιλαμβάνεται το χώρο. Ωστόσο, λίγοι συνειδητοποιούν ότι τα δεδομένα της αντίληψής μας για το χώρο όχι μόνο μεταβάλλονται συνεχώς, αλλά και ότι δεν πρόκειται να είναι ποτέ ξανά έτσι όπως είναι σήμερα. Η εχθρική για παράδειγμα, για τους Δυτικούς εικόνα της Ανατολικής Ευρώπης του 1970 χάθηκε πλήρως, ενώ η σαγηνευτική Μέση Ανατολή μεταμορφώθηκε σε έναν εφιάλτη, στην πηγή όλων των απειλών για το δυτικό τρόπο ζωής. Το βιβλίο αυτό έχει ως σκοπό να αποκαλύψει στο ευρύτερο ακαδημαϊκό κοινό τις γεωγραφικές αντιλήψεις πάνω στις οποίες στηρίζονται οι διεθνείς σχέσεις αλλά και οι διεθνείς συγκρούσεις. Στόχος του είναι η κριτική της Γεωπολιτι-

κής, δηλαδή εκείνης της δήθεν αντικειμενικής ερμηνείας της διεθνούς πραγματικότητας η οποία, ενώ υποτίθεται ότι στηρίζεται σε γεωγραφικά, ήτοι φυσικά δεδομένα, στην ουσία προβάλλει μία εθνοκεντρική, δηλαδή καθαρά υποκειμενική, εικόνα για τον υπόλοιπο κόσμο.

Το βασικό πλεονέκτημα του βιβλίου είναι ο εύληπτος τρόπος γραφής που στηρίζεται αναμφίβολα στη βαθιά γνώση του αντικειμένου από το συγγραφέα. Αυτό φαίνεται καλύτερα στο δεύτερο κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται ένδεκα σύγχρονα γεωπολιτικά ερμηνευτικά σχήματα που επιχειρούν να κατανοήσουν τη νέα, μετά το μοιραίο 1989, διεθνή πραγματικότητα. Πλην των γνωστότερων «θεωριών» του Fukuyama και του Huntington, παρουσιάζονται οι ερμηνείες των αμερικανών Kissinger, Brezinski, Kaplan, Nye, Luttwak, Kagan, Paul Kennedy καθώς και του Βρετανού διπλωμάτη Robert Cooper. Επισημαίνω την εθνική καταγωγή των συγγραφέων αυτών, γιατί, όπως τονίζει ο συγγραφέας, οι αναλύσεις τους αντανακλούν «μία γεωπολιτική οπτική από μια περιορισμένη εδαφική ο-

ντότητα» (σελ. 67). Αυτό ισχύει δυστυχώς ακόμη και για ορισμένους Γάλλους αριστερούς διανοητές, πολύ γνωστούς στο ελληνικό κοινό, όπως ο Emmanuel Todd και ο Ignacio Ramonet, των οποίων οι αναλύσεις είναι, σύμφωνα με το συγγραφέα, αποτέλεσμα μιας «πολύ γαλλικής γεωπολιτικής αφήγησης» (σελ. 75). Έτσι, ενώ ρητώς επιδιώκεται η κριτική της επικρατούσας αντίληψης του κόσμου που στηρίζει την αμερικανική ηγεμονία, στην ουσία της «αφήγησης» υποβόσκει η ανησυχία των δύο διανοητών για την υποχώρηση της γαλλικής επιρροής στον κόσμο.

Η βασική θέση του συγγραφέα είναι ότι οι γεωπολιτικές ερμηνείες όχι μόνον δεν πέθαναν με το ναζισμό αλλά συνεχίζουν να επικρατούν και να επηρεάζουν την άσκηση της διεθνούς πολιτικής. Είναι εξαιρετικά χρήσιμο το γεγονός ότι ο συγγραφέας υπενθυμίζει την ιστορική καταγωγή της Γεωπολιτικής: ξεκίνησε από τη Γερμανία στα τέλη του 19ου αιώνα σε μία ερμηνεία των σχέσεων των διαφόρων κρατών στηριζόμενη σε μια βιολογική μεταφορά. Τα κράτη, όπως και οι έμβιοι οργανισμοί ζουν, αναπνέουν και ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την απόκτηση «ζωτικού χώρου». Αυτή η ψευδο-επιστημονική βάση χρησιμοποιήθηκε από πολλούς, μεταξύ των οποίων και ο Χίτλερ, για να δικαιολογήσουν την ανάγκη επέκτασης και ελέγχου γειτονικών και όχι μόνο χωρών που θα επέτρεπαν, ανάλογα με την εθνική καταγωγή του κα-

θενός, στη Γερμανία, τη Βρετανία ή την Αμερική, να «αναπνεύσουν» και να αναπτυχθούν σε βάρος των ανταγωνιστών τους στον «αγώνα για τη ζωή και την επιβίωση». Σήμερα η Αμερική, καθοδηγούμενη από μία μανιχαϊστική αντίληψη για τη σωτηρία του κόσμου, προβάλλει, ως δικαιολογία τουλάχιστον, μία ανάλογη γεωπολιτική ερμηνεία για την άσκηση της δύναμής της προκειμένου να επαναφέρει στην τάξη τα «κράτη-ταραξίες», δηλαδή το Αφγανιστάν, το Ιράκ, τη Συρία και τώρα το Ιράν.

Το κλειδί για την κριτική της Γεωπολιτικής αντίληψης που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας είναι η σχετικοποίηση της γεωγραφικής έννοιας του χώρου. Όπως εύστοχα τονίζει, «οι έννοιες του χώρου και του χρόνου δεν είναι απόλυτες, αντικειμενικές αλήθειες, αλλά κοινωνικές κατασκευές» (σελ. 86). Ως κοινωνικές κατασκευές δεν μπορούν να αντιμετωπίζονται ως φυσικά δεδομένα, σταθερά και ακλόνητα. Αν για παράδειγμα σήμερα το πετρέλαιο είναι πηγή στρατηγικής ισχύος και αντικείμενο διαμάχης, κάτι τέτοιο δεν ίσχυε πριν ένα αιώνα και είναι περισσότερο από πιθανό ότι δεν θα ισχύει και μετά από έναν αιώνα.

Αυτή η κριτική ωστόσο κρύβει μία ανυπέρβλητη αδυναμία. Γιατί, αν όλες οι έννοιες που χρησιμοποιούν οι κοινωνικοί επιστήμονες για να εξηγήσουν την κοινωνική πραγματικότητα είναι όλες απλές κοινωνικές κατασκευές, χωρίς να είναι σε θέση κανείς να γνωρίζει ποια από αυτές εξηγεί καλύτερα

την πραγματικότητα, τότε δεν υπάρχει κανείς αποφασιστικός τρόπος να επιλέξει κάποιος την ορθότερη. Γιατί απλά, όλες οι εξηγήσεις είναι εξίσου αληθείς ή ψευδείς. Η επικράτηση κάποιας από αυτές είναι το τελικό αποτέλεσμα της πειθούς, της επιρροής, ή της ισχύος αυτού που την υποστηρίζει.

Ενώ η αποδόμηση του επιστημονικού λόγου είναι εξαιρετικά χρήσιμη ως βάση κριτικής και απομυθοποίησης, είναι προφανώς αυτοαναιρούμενη και αδιέξοδη. Τι θα συμβεί αν η μέθοδος της αποδόμησης εφαρμοστεί στον εαυτό της; Αποδεικνύοντας ότι όλοι οι άλλοι σφάλλουν, απλώς επαναλαμβάνεις μια αρχαία σοφιστεία του τύπου «όλοι ψεύδονται, εμού του ιδίου συμπεριλαμβανομένου». Ο αποδομητικός λόγος είναι σίγουρα γοητευτικός αλλά ταυτόχρονα δεν προσφέρει εναλλακτική διέξοδο. Ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται το πρόβλημα, χωρίς ωστόσο να αποδέχεται τις συνέπειες. Αν για παράδειγμα, όπως ορθά επισημαίνει, «ακόμη και η διαίρεση του κόσμου σε ηπείρους αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή» (σελ. 128), αυτό δεν συνεπάγεται ότι δεν είναι δυνατό να υπάρξει μία ορθή εξήγηση του τι είναι ήπειρος! Μπορεί για πολιτικούς ή άλλους λόγους να δεχόμαστε ότι οι ήπειροι είναι πέντε,

ξεχνώντας την Ανταρκτική, αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν είναι ορθότερο να λέμε ότι οι ήπειροι είναι έξι (ή επτά θα πρόσθετα εγώ, μαζί με τη Γροιλανδία!). Το να ισχυρίζεσαι ότι η πρόταση «οι ήπειροι είναι πέντε» είναι ψευδής, είναι τελείως διαφορετικό από το να λες ότι είναι μία κοινωνική κατασκευή εξίσου ψευδής με μία άλλη που λέει ότι «οι ήπειροι είναι έξι». Κάποια από τις δύο είναι αληθέστερη!

Ο συγγραφέας επιδιώκει και επιτυγχάνει να καταρρίψει τους «γεωγραφικούς μύθους της διεθνούς πολιτικής». Με εξαιρετική τέχνη καταδεικνύει τις ψευδείς εικόνες που στηρίζουν τη δυτική αντίληψη για το ποιος είναι πολιτισμένος και ποιος όχι, ή για το ποιος είναι δικός και ποιος ξένος σε μια εθνοτική διαμάχη τύπου Ρουάντας, ή ακόμη και για το τι αποτελεί εθνοκάθαρση και τι «ανεκτή πράξη αντεκδίκησης» στις σφαγές της Βοσνίας. Με αυτήν την έννοια προσφέρει μια χρήσιμη υπηρεσία στο ελληνικό κοινό, το τόσο εθισμένο σε εθνοκεντρικές αναπαραστάσεις της διεθνούς πραγματικότητας και της συνακόλουθης θέσης της χώρας μας στη διεθνή σκηνή. Πίσω από το μετριοπαθή αλλά ελκυστικό του τίτλο, το βιβλίο αυτό ανατέμνει τις τρέχουσες αντιλήψεις μας για τις διεθνείς σχέσεις.

Μιχάλης Ζουμπουλάκης
 Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας και Μεθοδολογίας
 της Οικονομικής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
 του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Αθανασία Τριανταφυλλοπούλου

*Οι Επιχειρήσεις των Οργανισμών
Τοπικής Αυτοδιοίκησης,
Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης
και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.) Α.Ε.
Αθήνα, 2004, σελ. 408*

Η πρόσφατη έκδοση του εντυπωσιακού από κάθε πλευρά επιστημονικού έργου της διακεκριμένης διδάκτορος, γνωστής νομικού της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Ε.Τ.Α.Α.) με πολυετή εμπειρία, ως προς το χειρισμό νομικών υποθέσεων που αφορούν δημοτικές επιχειρήσεις και άλλες αναπτυξιακές, οργανωτικές πρωτοβουλίες της αυτοδιοίκησης, Αθανασίας (Σούλας) Τριανταφυλλοπούλου, υπερβαίνει τη στενή νομολογική προσέγγιση πρακτικών προβλημάτων.

Το έργο αυτό αξιοποιεί με τόλμη διαθέσιμα ερευνητικά εργαλεία με θεωρητικές-νομολογικές προσεγγίσεις στοχεύοντας στην κατά το δυνατό ακριβέστερη αποτύπωση μιας παθολογίας που ταλανίζει μία θεμελιώδη πτυχή της τοπικής αυτοδιοίκησης, τις δημοτικές επιχειρήσεις. Η τοπική αυτοδιοίκηση πάσχουσα ως προς αυτή της τη διάσταση επηρεάζει το ευρύτερο αστικό-δημοκρατικό πλαίσιο του οποίου είναι βασικότατο και αναπόσπαστο συστατικό. Η προσπάθεια καλύπτει το νομικό πλαίσιο, την οργάνωση, τη λειτουργία και εμπειρικά στοιχεία των επιχειρήσεων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.).

Μια πρώτη γενική επισκόπηση

στο ογκώδες αυτό έργο προκαλεί αισθήματα εντυπωσιασμού και στον πιο αυστηρό κριτή. Οι 408 σελίδες του, οι 37 πίνακες με διαγραμματική υποστήριξη, οι 487 υποσημειώσεις, κάποιες από τις οποίες συνιστούν δύο σελίδες (π.χ. σημ. 236, σελ. 105-106), οι 162 ελληνικοί, αλλοδαποί, διαδικτυακοί τίτλοι, οι 17 έγχρωμοι χάρτες περιφερειών της Ελλάδας για την απεικόνιση των ορίων των Ο.Τ.Α. και το πλήθος των επιχειρήσεων ανά Δήμο και Κοινότητα και τέλος, ο εντυπωσιακός κατάλογος του συνόλου των Ο.Τ.Α. που έχουν δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (1.500 περίπου μέχρι την ολοκλήρωση της έρευνας). Ακολουθεί η διάρθρωση του βιβλίου.

Η προσπάθεια ξεκινάει με τη διακήρυξη του σκοπού της έρευνας, τη διάρθρωση και τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν. Η έρευνα χωρίζεται σε τέσσερα μέρη.

Το συνταγματικό πλαίσιο και οι νομοθετικές επιλογές περιλαμβάνονται στο πρώτο μέρος το οποίο ολοκληρώνεται με κριτικές παρατηρήσεις.

Το δεύτερο μέρος καλύπτει τις εκφάνσεις της επιχειρηματικής δραστηριότητας της τοπικής αυτοδιοίκησης με έμφαση στις μορφές παρέμβασης της τοπικής αυ-

τοδιοίκησης στην τοπική οικονομία. Εξετάζονται και αναλύονται θέματα όπως:

- α) Μορφές και κλάδοι Ο.Τ.Α.
- β) Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των εν λόγω οργανισμών.
- γ) Κατηγορίες Ο.Τ.Α. (π.χ. αμιγείς, διαδημοτικές, ανώνυμες εταιρείες, επιχειρήσεις ειδικών σκοπών).
- δ) Εξέταση και ανάλυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων αλλά και της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας της γνωστής Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.

Η οργάνωση και λειτουργία των επιχειρήσεων, τα ειδικά ζητήματα που προκύπτουν, όπως η ανάθεση έργων-εργασιών, η εκπόνηση μελετών και παροχή υπηρεσιών, η διενέργεια προμηθειών, θέματα προσωπικού, η κρατική εποπτεία, η φορολογική μεταχείριση, οι μορφές ενδοδημοτικής συνεργασίας, οι συμβάσεις με βάση τη διάταξη του άρθρου 34 Δ.Κ.Κ., οι προγραμματικές συμβάσεις, η εκχώρηση αρμοδιοτήτων, η ανάθεση εκτέλεσης έργου-εργασίας-προμήθειας-μεταφοράς και εκπόνησης μελέτης και η συμμετοχή των Ο.Τ.Α. σε κοινοπραξία, εξετάζονται και αναλύονται στο τρίτο μέρος της αξιολογίας αυτής μελέτης.

Το τέταρτο μέρος εξετάζει και αναλύει τη διαδικασία καταγραφής των εν λόγω επιχειρήσεων, η οποία επιχειρείται εδώ με επιτυχία κατά κλάδο δραστηριότητας, γεωγραφική περιφέρεια, κατά νομική μορφή. Η συγγραφέας έχει

περιλάβει, εκτός από τις εν ενεργεία επιχειρήσεις και τις αδρανείς, στοιχεία προσωπικού και οικονομικά στοιχεία των ενεργών επιχειρήσεων. Τα στοιχεία του έργου από έρευνα της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. σταματούν στο 2002, δεν περιλαμβάνονται οι επιχειρήσεις ύδρευσης-αποχέτευσης, με συνολικό αριθμό 1477 από τις οποίες οι 981 εν ενεργεία και οι 496 αδρανείς. Σημειώνουμε εδώ ότι η διαδικασία δημιουργίας ή αδρανοποίησης δημοτικών επιχειρήσεων συνιστά αέναη διαδικασία με αποτέλεσμα οι εν λόγω επιχειρήσεις σήμερα (2005) να πλησιάζουν σχεδόν τις 2.000.

Στις επιχειρήσεις του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας κατηγοριοποιούνται οι παραγωγικές επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις εκμετάλλευσης ορυκτού πλούτου, η αξιολόγηση του γεωθερμικού δυναμικού από επιχειρήσεις οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.

Στις επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα της οικονομίας περιλαμβάνεται η εξέταση και ανάλυση επιχειρήσεων πολιτιστικών, κοινωνικών, αθλητικών δραστηριοτήτων. Επίσης επιχειρήσεις αξιοποίησης ακίνητης περιουσίας των Ο.Τ.Α., αναπτυξιακές εταιρείες, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης, παροχής υπηρεσιών μαζικής μεταφοράς, εκμετάλλευσης πρατηρίων υγρών καυσίμων-γενικού εμπορίου, τουριστικής ανάπτυξης, παροχής πιστωτικών υπηρεσιών. Επιπλέον δίνεται η γεωγραφική κατανομή των επιχειρήσεων, η διάκριση κατά νομική μορφή, τα οικονομικά στοιχεία και οι ανα-

γκαίες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα όπου κατ' αρχήν γίνεται μια συμπυκνωμένη ανακεφαλαίωση με σοβαρό προβληματισμό και κριτική διάθεση απέναντι στο πρόβλημα. Τα συμπεράσματα καταγράφονται σε 19 σημεία, όλα εύστοχα και χρήσιμα, τόσο για την επιστήμη όσο και για την πολιτική στη διάσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης και όχι μόνο.

Σημειώνουμε ενδεικτικά το συμπερασματικό σημείο (10) όπου:

- α) Διαπιστώνεται ότι οι κανόνες λειτουργίας των Ο.Τ.Α. και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που τις ιδρύουν επιτρέπουν την ευέλικτη λειτουργία τους.
- β) Παρατηρείται ανεπάρκεια αξιοποίησης πλατιών κοινωνικών δυνάμεων στη διαχείριση των τοπικών πλουτοπαραγωγικών και άλλων πόρων.
- γ) Ερμηνεύεται ως εφικτή η αξιοποίηση των Ο.Τ.Α. για την άσκηση δημοσίων λειτουργιών και πολιτικών της τοπικής αυτοδιοίκησης, εφόσον αξιοποιηθεί ευρύτερα το θεσμικό σχήμα των επιχειρήσεων οποιασδήποτε μορφής με αξιοποίησή τους ως νομικά πρόσωπα «διφυούς χαρακτήρα».

Γενικά τα συμπεράσματα της συγγραφώς επισημαίνουν θετικά και αρνητικά στοιχεία των Ο.Τ.Α. Στα θετικά καταχωρείται για παράδειγμα η αποδοχή τους από τους τοπικούς συλλογικούς φορείς και τους περισσότερους δημότες. Στα αρνητικά χρεώνεται το

χρονοβόρο γραφειοκρατικό σύστημα πρόσληψης προσωπικού επιβαρυνόμενο από τις γνωστές παρεμβάσεις (ρουσφετολογικές) των πολιτικών με αποτέλεσμα οι εν λόγω προσλήψεις να μην ακολουθούν πάντα αυστηρά επιχειρηματικά κριτήρια.

Στον επίλογο υπογραμμίζεται το ιδιαίτερο βάρος του θεσμού των ποικιλόμορφων Ο.Τ.Α., όχι μόνον για την τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά και για την οικονομία και την κοινωνία διευρυνόμενα στην περιφέρεια και αθροιστικά σε ολόκληρη τη χώρα. Παράλληλα σημειώνεται η ύπαρξη αντιφάσεων, αρνητικών όψεων, φυσικά όχι ξεκομμένων από τα ευρύτερα προβλήματα και τα γνωστά σε όλους μας «κακώς κείμενα» μιας οικονομίας και μιας κοινωνίας στην Ελλάδα της σύγχρονης εποχής.

Η ανάλυση ολοκληρώνεται με το επίμετρο στο οποίο εξετάζεται το πρόγραμμα «Πολιτεία-21ος αιώνας, Αυτό-διοίκηση Ευθύνης» του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (2003) που προβλέπει νέες ρυθμίσεις σε σχέση με τις εν λόγω επιχειρήσεις. Ειδικότερα αναφέρονται οι κοινωφελείς επιχειρήσεις οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, οι παραγωγικές επιχειρήσεις οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, οι αναπτυξιακές επιχειρήσεις Ο.Τ.Α. και οι δημοτικές ανταποδοτικές επιχειρήσεις. Η συγγραφέας, όπως και σε άλλα θέματα του βιβλίου, συνοδεύει και τα πιο πάνω με χρήσιμες κριτικές παρατηρήσεις που δρουν σαν ωφέλιμα ερεθίσματα επιστημονικής αναζή-

